

YÜK

nırdı. Güzergâh ve yol şartlarına göre bir arabaya on iki ile yirmi askerin eşyası yüklenirdi.

Nakliyatla seyrüsefere uygun nehirlerde gemilerden de faydalanılmıştır. Rume- li'de Tuna nehri, Anadolu'da Fırat ve Dicle nehirleri bunlardandır. Tuna nehri do- nanma ve nakliye gemilerinin seyrine da- ha müsaittir. Fırat ve Dicle nehirlerinde ise bu suların derinliklerine uygun biçimde in- şa edilen ve "kelek" adı verilen gemiler kul- lanılmaktaydı. Kelekler elli iki ile altmış dört tay yükü erzak taşıyabiliyordu. Bir tay yükü 5 İstanbul kilesine (128,28 kg.) denk geldiğine göre keleklerin yük kapasitesi 260-320 İstanbul kilesi (6.670,56-8.209,92 kg.) arasında değişmektedir. Denizlerde ise gemilerin yük kapasitesinin bir standardı yoktur. XVI ve XVII. yüzyıllarda gemiler or- talama 4000 ile 14.000 İstanbul kilesi (103-360 ton) yük taşıyabiliyordu (İşbilir, *AÜ Osmanlı Tarihi*, sy. 21 [2009], s. 32). Bun- ların yanında yükün Safevîler'le yapılan sa- vaşlarda sulh bedeli olarak anlaşmalara girdiği de bilinmektedir. Genelde diğer şartlar yanında Safevîler 200 veya 100 yük ipek vermeyi taahhüt etmekteydi (Kütü- koğlu, s. 277-279). Nihayet yük malî bir ta- bir şeklinde maliye kayıtlarında da geçmek- tedir. Gerek hazine rûznâmçe defterlerin- de gerekse diğer maliye ve para ile alâkalı kayıtlarda 1 yük akçe 100.000 akçe karşı- lığı olarak geçmektedir. Bazı Osmanlı bel- gelerinde yük karşılığında "himl" kelime- si de kullanılmaktadır.

İstanbul kilesi esasına göre yük hayvan- ları ve arabaların asgari ve âzami yük had- leri:

Deve yükü:	7-10 kile (179,6-256,5 kg.)
At yükü:	4-5,5 kile (102,5-141 kg.)
Katır yükü:	4-5,5 kile (102,5-141 kg.)
Eşek yükü:	60-80 kg. (tahminî)
Araba yükü:	260-1000 kg.
Gemi (deniz) yükü:	100-360 ton (ortalama değer)
Gemi (nehir) yükü:	6,7-8,2 ton (Fırat ve Dicle'de)

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 424; Barkan, *Ka- nunlar*, s. 14-15, 146-147, 159-160, 176-178, 205, 311; Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osman- lı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hu- bubattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 28-35, 139; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Mü- nâsebetleri: 1578-1612*, İstanbul 1993, s. 277-279; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600* (trc. Ha- lil Berktaş), İstanbul 2000, s. 443, 448; a.mlf., "Osmanlı Metrolojisine Giriş" (trc. Eşref Bengi Özbilen), *TDA*, sy. 73 (1991), s. 21 vd.; a.mlf.,

"Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatında Yük (Himl)" (trc. Eşref Bengi Özbilen), a.e., sy. 75 (1991), s. 9-12, 15; Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamaniçe Seferi ve Organizas- yonu (1672)*, İstanbul 2004, s. 79-115; Mehmet Yaşar Ertaş, *Sultanın Ordusu*, İstanbul 2007, s. 84-85, 99, 110; Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Or- du ve Savaş: 1500-1700* (trc. M. Tanju Akad), An- kara 2007, s. 99-107; İliber Ortaylı, *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu: Seçme Eserler II*, İstanbul 2008, s. 112 vd.; Ömer İşbilir, "Erzurum, Diyarbakır ve Van Kaleleri Mühim- matına Dair", *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına: Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Ar- mağan* (ed. Hayrunnisa Alan v.dğr.), İstanbul 2008, s. 424-425, 437, 440-443; a.mlf., "Savaş ve Böl- gesel Ekonomi: İran Savaşlarında Doğu Karade- niz ve Doğu Anadolu", *AÜ Osmanlı Tarihi Araş- tırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 21, Ankara 2009, s. 22-35; Cengiz Orhonlu-Tur- gut Işıksal, "Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar, Dicle ve Fırat Nehirle- rinde Nakliyat", *TD*, sy. 17-18 (1963), s. 77-103; W. Hinz, "İslâm'da Ölçü Sistemleri" (trc. Acar Se- vim), *MÜTAD*, sy. 5 (1989), s. 16-18, 44.

ÖMER İŞBİLİR

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ

**Dinî konularda araştırmacı,
öğretmen ve din görevlisi
yetiştirmek üzere
Millî Eğitim Bakanlığı'na
bağlı olarak açılan yüksek okul.**

1951 yılında açılan İmam-Hatip okulla- rından mezun olanların dinî yüksek öğre- nim görmelerini sağlama düşüncesinin or- taya çıkardığı bir kurumdur. Ali Fuat Baş- gil, 1954'te yayımlanan *Din ve Lâiklik* adlı eserinde böyle bir ihtiyaçtan söz et- miş, ardından konu üzerindeki düşünce ve arayışlar giderek yoğunlaşmıştır. İmam- Hatip Okulu mezunları, 1949'da açılan An- kara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dahil hiçbir yüksek öğretim kurumuna giremi- yordu. Öte yandan Diyanet İşleri Başkan- lığı'nın yüksek tahsil görmüş din görevli- sine olan ihtiyacını, giderek sayıları artan İmam-Hatip okullarındaki meslek dersleri öğretmeni ve diğer okullara yeniden din bilgisi derslerinin konulmasıyla meydana gelen öğretmen açığını sadece Ankara Üni- versitesi İlahiyat Fakültesi'nin karşılaması mümkün değildi. 1957-1958 öğretim yılı sonunda İmam-Hatip okulları ilk mezun- larını verdi. İstanbul'daki mezuniyet tö- renine katılan dönemin başbakanı Adnan Menderes, Millî Eğitim Bakanı Celâl Yar- dımcı'ya bu okul mezunları için bir dinî yüksek öğretim kurumunun açılması için tâlimat verdi. Celâl Yardımcı'nın görevlen- dirdiği Millî Eğitim Bakanlığı Müdürler Ko- misyonu 29 Ağustos 1958'de, "Orta dere-

Yüksek İslâm Enstitüsleri'nin önceki ve sonraki rozetleri

celi okullara din bilgisi öğretmeni, İmam- Hatip okullarının birinci devrelerine yeter sayı ve değerde bir tedris heyeti kazandı- rmak" amacıyla Eğitim enstitüleri seviye- sinde bir din okulunun açılmasına karar verdi. O sırada öğrenim süresi iki yıl olan Eğitim enstitüleri örnek alınarak dinî eği- tim verecek iki yıllık bir yüksek okul tasar- landıysa da muhtemelen hukukî dayana- ğı bulunmadığından o yıl açılması müm- kün olmadı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 16 Haziran 1959 tarih ve 7344 sa- yılı Yüksek İslâm Enstitüsü Kadro Kanu- nu ile, açılacak yüksek öğretim kurumuna hukukî bir dayanak oluşturuldu. Millî Eğitim Bakanlığı Tâlim ve Terbiye Daire- si, 24 Eylül 1959'da "orta ve muadili okul- larımızla öğretmen okullarımıza din ders- leri öğretmeni yetiştirmek üzere" Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla bir okulun açılması yönünde karar aldı; ayrıca 17 Kasım 1959'da İkinci Müdürler Komisyonu Kararı kabul edildi. Her iki karar Millî Eğitim Bakanlı- ğı'na vekâlet eden Tefvik İleri tarafından onaylandı. Müdürler Komisyonu'nun son kararı, uygulamaya konulmayan ilk karar- la birlikte 1085 sayılı *Millî Eğitim Bakan- lığı Tebliğler Dergisi*'nde yayımlandı. Bu kararla, "orta ve muadili okullarımızla öğ- retmen okullarımıza yeter derecede ehli- yetli din dersleri öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç oldu- ğu müsbet ve hayatî bilgilerle mücehhez din bilginleri yetişmesine zemin hazırla- mak, böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izhar buyurulagelen temennileri ger- çekleştirmek gayesiyle ve bugünkü yedi yıllık İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul etmek suretiyle dört yıllık bir Yüksek İslâm Enstitüsü'nün 1959-1960 öğretim yı- lı başında İstanbul'da açılıp faaliyete geçi-

rilmesi" hükmüne bağlandı. İlk Yüksek İslâm Enstitüsü 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul'da İmam-Hatip Okulu binasında öğretime başladı; ardından Fındıklı'daki Namık Kemal İlkokulu'na ve 1966'da Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki yeni binasına taşındı. Enstitünün resmi işlemleri ilk zamanlar Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü'nce yürütüldü; 1961'de Din Eğitimi Müdürlüğü kurulunca buraya bağlandı. Bu müdürlük 1964'te Din Eğitimi Genel Müdürlüğü haline getirildi. İstanbul'dan sonra vatandaşların kurduğu derneklerin de katkılarıyla Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat'ta (1980) Yüksek İslâm enstitüleri açıldı.

Yüksek İslâm Enstitüsü'nün 1961'de hazırlanan ilk yönetmeliğinde okulun tanımı ve görevi şu şekilde belirlenmiştir: "Yüksek İslâm Enstitüsü, İslâm dininin esaslarına sadık kalarak, müsbet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerini ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek, İmam-Hatip okulları ile ilköğretmen okullarına ve diğer orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin meslekî gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na kurulmuş bir yüksek okuldur. Bu müessese Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilâtı'na müftü, vâiz vesaire gibi din elemanlarını yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca, Türkiye'de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırma neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amacıyla da görevlidir."

24 Eylül 1959 tarih ve 240 sayılı Tâlim ve Terbiye Dairesi kararının hükümleri gereğince İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne öğrenci kayıt işlemleri ve diğer uygulamalar Eğitim enstitüleri yönetmeliğine göre yapıldı. Kararda deneme mahiyetinin

İstanbul
Yüksek İslâm
Enstitüsü'nün
1959'da
üst katında
öğretime
başladığı
Kabataş-
Fındıklı'daki
Namık Kemal
İlkokulu

de olduğu ifade edilen dersler haftada yirmi sekiz saat olmak üzere birinci sınıfta on bir, ikinci sınıfta on dört, üçüncü sınıfta yirmi, dördüncü sınıfta yirmi dersten meydana geliyordu. Bu yoğun programda yer alan dersler şunlardır: Kur'ân-ı Kerîm, vücûh ilmi, tefsir, belâgat-ı Kur'âniyye, hadis, siyer, ilm-i tevhid, kelâm, İslâm hukuku, fıkıh ve usûl-i fıkıh, İslâm dini ve mezhepleri tarihi, mukayeseli dinler tarihi, İslâmî Türk edebiyatı tarihi, tasavvuf tarihi, ahlâk, İslâm felsefesi tarihi, mantık, İslâm tarihi, muasır İslâm ülkeleri tarih ve coğrafyası, Arap dili ve edebiyatı, dinî psikoloji, dinî pedagoji, İslâm sanatları tarihi, hitabet ve irşad, dinî mûsiki, yabancı dil (Almanca, Fransızca, İngilizce), inkılâp tarihi. Bu program 1971 yılına kadar uygulandı; bu tarihte önemli ölçüde değişiklikler içeren yeni bir ders programı hazırlandı (MEB Tebliğler Dergisi, 13 Aralık 1971, sy. 1682, s. 255). İlk programdaki vücûh ilmi, belâgat-ı Kur'âniyye, muasır İslâm ülkeleri tarih ve coğrafyası gibi dersler çıkarılırken din sosyolojisi, halk eğitimi ve toplum kalkınması, teşkilât ve idare adıyla yeni dersler konuldu. Dinî pedagoji yerine beş ayrı dersten oluşan öğretmenlik

bilgisi dersleri ilâve edildi ve bütün sınıflardaki dersler haftada otuz iki saate çıktı. Ayrıca öğrencilere öğretmenlik ve din görevliliği uygulaması ile seminer çalışması yapma zorunluluğu getirildi. 1973'te üçüncü ve dördüncü sınıfların programlarına medenî hukuk dersi eklendiyse de 1978'de programdan çıkarıldı. Baştan beri derslerin öğretim yılı esasına göre okutulduğu Yüksek İslâm enstitüleri için 1978'de yürürlüğe giren yeni ders dağılım çizelgesi ve yönetmelikle on dört haftalık yarı yıllara göre ders yapma esası getirildi. İlk iki yıl ortak dersler alan öğrenciler üçüncü ve dördüncü sınıflarda Tefsir-Hadis, Fıkıh-Kelâm, İslâm Dini ve Esasları bölümlerine ayrıldı. Bu arada ders grupları, seçmeli dersler ve pedagojik formasyon dersleriyle ilgili yeni düzenlemeler getirildi; mezuniyet tezi konuldu.

1978'den önceki düzenlemelerde Yüksek İslâm Enstitüsü müdür ve müdür yardımcılığına tayin konusunda bir ölçüt belirlenmemişti. Bir ortaöğretim kurumunda görev yapan yönetici veya öğretmen bakanlık tarafından enstitü müdürlüğüne yahut müdür yardımcılığına tayin edilebiliyordu. 1978'de uygulanmaya başlanan yönetmelikle müdürlerin öğretim elemanları tarafından seçilmesi şartı getirildi. Tâlim ve Terbiye Kurulu'nca Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılışı için hazırlanan kararda enstitüde ders verecek öğretmenlerde akademik bir seviye aranmasından bahsedildiği halde o dönemde bu niteliği taşıyan yeterli eleman bulunamadığından bu gerçekleştirilemedi. Nitekim enstitü öğretim elemanları için öğretmen sıfatı kullanılmaktaydı. Öğretmenlerin bir kısmı doğrudan, bir kısmı da sınavla tayin ediliyordu. 1978 yönetmeliğinde öğretim elemanları öğretim üyesi nitelemesiyle tanıtıldı ve yeni tayinlerde doktora şartı aranacağı belirtildi. Yine bütün yönetmelik-

İstanbul
Yüksek İslâm
Enstitüsü
hocalarından
bir grup:
Oturanlar
(soldan sağa):
Ömer Nasuhi Bilmen,
Nihad Sâmî Banarî,
Sadettin Evrin,
Şerif Hazim,
Ali Üsküdarlı,
Zekâî Konraba,
Sayeste Erman,
Rahmi Senses.
Ayaktakiler
(soldan sağa):
Behcet Gökmen,
Gündüz Akbıyık,
Halil Can,
Şahap Şimay,
Ahmet Davutoğlu

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ

lerde Yüksek İslâm enstitülerine öğretim elemanı temininde asistanlık usulüne vurgu yapılmakla birlikte bu yolla öğretim elemanı olanların sayısı çok sınırlı kaldı.

Ancak 1977’de tahsis edilen 100 asistanlık kadrosu enstitülerin akademik gelişiminde âdeta dönüm noktası oldu. Bu kadrolar o dönemde mevcut yedi Yüksek İslâm Enstitüsü’ne paylaştırıldı. Bir Batı dilinde, Arapça ve bilim dalı sınavlarında başarılı olanlar asistanlık kadrosuna tayin-den sonra üç yıl süreyle bir tez hazırla-

lâm Enstitüsü’ne paylaştırıldı. Bir Batı dilinde, Arapça ve bilim dalı sınavlarında başarılı olanlar asistanlık kadrosuna tayin-den sonra üç yıl süreyle bir tez hazırla-

1978 YILINDA UYGULAMAYA KONULUP 1982’DE İLÂHİYAT FAKÜLTESİ’NE DÖNÜŞTÜRÜLÜNCEYE KADAR
YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜLERİNDE OKUTULAN DERSLERİN SINIFLARA GÖRE DAĞILIMI

DERSİN ADI	SINIFLAR											
	Genel Sınıf			Tefsir-Hadis Bölümü			Fıkıh-Kelâm Bölümü			İslâm Dini ve Esasları Bölümü		
	1	2	TOPLAM	3	4	TOPLAM	3	4	TOPLAM	3	4	TOPLAM
GENEL KÜLTÜR DERSLERİ												
Türkçe-kompozisyon	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Edebiyat	-	2	2	2	-	2	2	-	2	2	2	4
Osmanlıca	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İslâm Türk medeniyeti tarihi	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mantık-felsefe	1	2	3	-	-	-	-	2	2	2	-	2
Türk inkılâp tarihi	-	-	-	-	2	2	-	2	2	-	2	2
Yabancı dil	3	3	6	3	3	6	3	3	6	3	3	6
Seçmeli dersler	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	11	24	5	5	10	5	7	12	7	7	14
ÖZEL ALAN (MESLEK) DERSLERİ												
Kur’ân-ı Kerîm	3	3	6	2	2	4	2	2	4	-	-	-
Arap dili ve edebiyatı	8	7	15	4	4	8	4	4	8	-	-	-
Tefsir	-	-	-	5	6	11	2	-	2	2	2	4
Hadis	-	-	-	6	5	11	-	2	2	2	2	4
Fıkıh	-	-	-	-	2	2	5	5	10	-	-	-
Kelâm	-	-	-	2	-	2	4	4	8	-	-	-
İslâm dini ve esasları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	11
Siyer ve İslâm tarihi	2	2	4	-	-	-	-	-	-	3	-	3
İslâm ahlâkı	-	2	2	-	-	-	-	-	-	3	2	5
İslâm mezhepleri tarihi	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-
Dinler tarihi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Tasavvuf ve irşad	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Din psikolojisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Din sosyolojisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
TOPLAM	13	14	27	21	19	40	21	17	38	19	17	36
PEDAGOJİK FORMASYON DERSLERİ												
Eğitime giriş	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim psikolojisi a) Gelişim psikolojisi b) Öğrenme psikolojisi c) Ruh sağlığı	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel öğretim metotları	-	-	-	-	3	3	-	3	3	-	3	3
Ölçme ve değerlendirme	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Eğitim idareciliği	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1
Eğitim sosyolojisi	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Araştırma teknikleri	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
TOPLAM	2	3	5	2	4	6	2	4	6	2	4	6
GENEL TOPLAM	28	28	56	28	28	56	28	28	56	28	28	56

Istanbul
Yüksek İslâm
Enstitüsü'nün
1966'da
Üsküdar
Bağlarbaşı'nda
faaliyete
geçen
yeni binası
(daha sonra
MÜ İlahiyat
Fakültesi)

makla yükümlü tutuldu ve tez savunmasında başarı gösterenler öğretim üyeliğine tayin edildi. 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu uyarınca Yüksek İslâm enstitüleri İlahiyat fakültelerine dönüştürülüp üniversitelere bağlandıktan sonra Üniversitelerarası Kurul tarafından 1983'te alınan bir kararla enstitülerdeki öğretim elemanlarının daha önce hazırladıkları tezleri incelemekle görevli akademik jüriler oluşturuldu ve tez savunmasında başarılı bulunanlar doktor unvanını aldı.

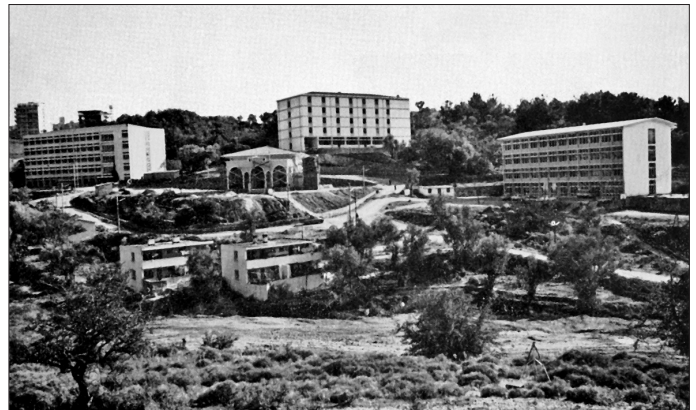
İlk yıllarda Yüksek İslâm enstitüleri yalnız İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul ediyordu. Enstitüye girmek isteyenler, enstitü yönetimince hazırlanıp gönderilen soruları cevaplamak üzere İmam Hatip okullarında Türkçe-kompozisyon, Arapça ve tefsir sınavlarına giriyordu. Bu sınavı başaranlar girmek istedikleri enstitülerde Kur'an-ı Kerim, Arapça ve hadisten sözlü sınava tâbi tutuluyor, bunda da başarılı olanlar Yüksek İslâm Enstitüsü'ne kayıt yaptırabiliyordu. 1973'te yürürlüğe giren Millî Eğitim Temel Kanunu ile meslek okulları meslek liselerine dönüştürülüp mezunlarına üniversiteye giriş hakkı tanınca Üniversite Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nce yapılan Öğrenci Seçme Sınavı'nda belli bir puan alanlar Yüksek İslâm Enstitüsü'ne ön kayıt yaptırıyor, daha sonra enstitü müdürlükleri tarafından açılan Kur'an-ı Kerim ve Arapça sözlü sınavını başaranlar kesin kayıt hakkı kazanıyordu. Enstitüler 1982'de İlahiyat fakültelerine dönüştürülünceye kadar bu uygulama devam etti. İlk açılışından 1982 yılına kadar enstitülerden yaklaşık 9200 öğrenci mezun oldu. İlk yıllar İmam-Hatip okullarına kız öğrenci alınmadığından Yüksek İslâm enstitülerine sadece erkek öğrenciler girebiliyordu. 1960'lı yılların sonlarına doğru bazı İmam-Hatip okullarına kız

öğrenci alınmaya başlandı; ancak 1971'de çıkarılan yönetmeliklerde İmam-Hatip Okulu ve Yüksek İslâm Enstitüsü'ne giriş için erkek olma şartı konularak bu kurumlara kız öğrencilerin girişi engellendi. 1976'da Danıştay, bu şartı anayasada yer alan eğitimde fırsat eşitliği ilkesine aykırı bularak iptal edince bu engel ortadan kalkmış oldu.

Yüksek İslâm Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine Dönüşmesi. Yüksek İslâm enstitülerinin ilk yıllarından itibaren bir yandan öğretim elemanları, öğrenciler ve bu kurumlara destek veren sivil çevreler, enstitülerin İslâmî İlimler Akademisi veya İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesi konusunda çalışmalar yaparken diğer taraftan bazı kesimler enstitülerin sayısının azaltılması, hatta kapatılması yönünde faaliyet gösteriyordu. 1974-1980 yılları arasında kurulan hükümetlerin programlarında Yüksek İslâm enstitülerine geniş araştırma imkânları sağlanacağı, İslâmî ilimler akademisi veya mânevî ilimler üniversitesi kurulacağı ya da enstitülerin akademilere dönüştürüleceği gibi vaatler yer alırsa da bunların hiçbirisi gerçekleşmedi. 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra çıkarılan Yüksek Öğretim Kanunu'nun 2.

maddesi gereğince yüksek öğretim üst kuruluşları, bütün yüksek öğretim kurumları, bağlı birimleri ve bunlarla ilgili faaliyet esasları bu kanunun kapsamına alındı. Aynı kanunun amaçları, kapsamı ve ilgili maddeleri doğrultusunda 20 Temmuz 1982'de 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnâme yayımlandı. Bu kararnâme, 1983 yılının ilk aylarında Danışma Meclisi'nde görüşülüp 2809 sayılı kanun haline getirildi ve sekiz yeni üniversite kuruldu. İktisadî ve Ticarî İlimler akademileriyle Devlet Mimarlık ve Mühendislik akademileri ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bazı yüksek okullarla birlikte Yüksek İslâm enstitüleri de fakülte haline getirilerek üniversitelere bağlandı. Bu çerçevede Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi ile Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü birleştirilerek İlahiyat Fakültesi adıyla Atatürk Üniversitesi'ne, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Marmara Üniversitesi'ne, Konya Yüksek İslâm Enstitüsü Selçuk Üniversitesi'ne, Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü Erciyes Üniversitesi'ne, İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü Dokuz Eylül Üniversitesi'ne, Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü Uludağ Üniversitesi'ne, Samsun Yüksek İslâm Enstitüsü Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlandı ve 1982-1983 öğretim yılından itibaren İlahiyat Fakültesi adıyla faaliyetlerine devam etti. Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü 1981'de bakanlıkça kapatılmıştı.

Türkiye'de özellikle I. Dünya Savaşı ve sonrasında ülkenin ağır toplumsal, kültürel ve siyasal çalkantılardan geçtiği Cumhuriyet döneminin ilk otuz yılı boyunca din bilimleri ve din hizmetleri alanında derin boşluklar doğmuştu. 1946 yılından itibaren başlayan ve giderek gelişen demokratik ortamda halktan gelen ısrarlı talepler neticesinde bazı aydınların, devlet ve siyaset adamlarının da çabalarıyla din eğitimi ve öğretimi hususunda siyasî irade oluşmaya başlamış, 1950 seçimlerinin

İzmir
Yüksek İslâm
Enstitüsü
Külliyesi
(1969)

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ

hemen ardından İmam-Hatip okulları, daha sonra Yüksek İslâm enstitülerinin açılmasıyla millî irade doğrultusunda din eğitimi ve öğretimi alanında yeni ve sistemli bir sürece girilmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllar Türkiye'sinde din bilimleri alanındaki yetersizliğe ve öğretim elemanı teminindeki güçlüklerle rağmen Yüksek İslâm enstitüleri hizmet verdikleri yirmi üç yıl boyunca beklentilerin de ötesinde başarılı olmuştur. Gerek din eğitimi ve öğretiminde gerek din hizmetlerinde gerekse akademik alanda İslâm dininin temel kaynaklarına dayanan, İslâmiyet'in dinî ve kültürel birikimiyle bağını sürdüren, aynı zamanda çağdaş dünyanın bilimsel ve insani değerlerini doğru kavrayıp değerlendiren bu yeni zihniyet sayesinde topluma yönelik din ve kültür hizmetlerinde önemli mesafeler katedilmiştir. Türkiye'de ve yakın coğrafyasında din merkezli siyasal ve toplumsal oluşumların ve ideolojik çekişmelerin yoğun ilgi gördüğü bir dönemde Yüksek İslâm enstitüleri İslâm dininin öteden beri istikrarı ve itidali temsil eden ana çizgisini, din hizmetinin gerektirdiği kucaklayıcı anlayışı koruyarak dinî araştırma, eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Yüksek İslâm enstitülerinin 1982'de İlahiyat fakültelerine dönüşmesi esnasında ve sonraki yıllarda birçok yeni İlahiyat Fakültesi'nin açılması sürecinde öğretim elemanı sıkıntısı çekilmemesinde enstitülerin sağladığı potansiyelin katkısı büyük olmuştur. Yine Türkiye'de radikal dinî oluşumların tutunamaması, bu noktada sağduyulu bir toplumsal tavırın yerleşmiş olması ve Türkiye'nin İslâm ülkeleri arasında büyük itibar kazanmasında da Yüksek İslâm enstitüleri yanında enstitü mensuplarının akademik ve popüler düzeydeki yayınlarının da önemli rolünün bulunduğunu belirtmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Düstur, Üçüncü tertip, Ankara 1946, XXVII, 1272 (*Resmî Gazete*, sy. 6334); Ali Fuat Başgil, *Din ve Lâiklik* (İstanbul 1954), İstanbul 1977, s. 208-209, 279-294; *Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu*, Ankara 1961, s. 21-23; İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara 1966, s. 39-40; *Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu (T.I.E.T.F.): İslâmî İlimler Akademileri (Raporlar)*, İstanbul 1969, s. 5-18; Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara 1977, s. 404, 407; M. Necati Öztürk v.dğr., *MEB Din Eğitimi Çalışma Grubu Raporu* (hizmete özel), Ankara 6 Şubat 1981, s. 63-64, 78-79; A. Ferhan Oğuzkan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul 1983, s. 619; Mustafa Kahveci, *TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye'de Din Eğitimi: 1958'den 1990'a Kadar* (yüksek

lisans tezi, 1990), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 79; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul 1999, s. 234-235, 238, 241, 465; a.mlf., "Yüksek İslâm Enstitülerinde Din Eğitimi ve Problemleri", *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri: 23-25 Nisan 1981*, Ankara, ts. (İlahiyat Vakfı Yayınları), s. 374, 377-378; a.mlf., "Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademik Davası", *Nesil*, II/1, İstanbul 1977, s. 5-7; Mustafa Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dinî Hayat*, İstanbul 2008, tür.yer.; a.mlf., "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1, Bursa 1986, s. 111-123; *MEB Tebliğler Dergisi*, sy. 1085, Ankara 30 Kasım 1959, s. 1; sy. 1167 (21 Ağustos 1961), s. 119; sy. 1682 (13 Aralık 1971), s. 247-258; sy. 1975 (6 Mart 1978), s. 69-70; *Resmî Gazete*, sy. 7344, Ankara 16 Haziran 1959, s. 21937-21938; Bekir Topaloğlu, "Yüksek İslâm Enstitülerinin 15. Kuruluş Yılı Münasebetiyle", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, III/28, İstanbul 1973, s. 26-28; Hayreddin Karaman, "Akademi Yine Akademik", *Nesil*, I/11 (1977), s. 3-5.

MUSTAFA ÖCAL

YÜMNÎ

(يُمْنِي)

(ö. 1073/1663)

Şuarâ tezkiresi müellifi.

İstanbul'da doğdu. Aslen Tosyalı olup esas adı Mehmed Sâlih'tir. Babası uzun yıllar Kazasker Azmîzâde'nin hizmetinde bulunduğundan Azmîzâde Mustafası olarak anılır. Annesi Babazâde Sinânî diye şöhrat bulmuş Sinâneddin Yûsuf Efendi'nin kızıdır. Her iki taraftan da âlim ve edip bir aileden gelen Yümnî Efendi'nin tek erkek kardeşi Sultan II. Mustafa devri şairlerinden Rıfki Mehmed Efendi'dir. İlk eğitimi ailesinin yanında aldı. Babasının görevi dolayısıyla uzun süre kaldıkları Rumeli'de Hezargrad kasabasında yetişti. İstanbul'a geldikten sonra tahsilini tamamlayıp Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den (ö. 1064/1654) mülâzemet aldı ve kadılığa başladı. Rumeli'de Eski Zağra'ya bağlı Kili'de muvakkit iken vefat etti. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi şairlik yönü pek bilinmeyen Yümnî'nin şiirlerinin bulunduğunu kaydeder. Nitekim, "Mahabbet tahrîridir bunda hiç dürr ü güher yoktur / Çalışma yok yere ey dil sana ondan çıkar yoktur" beyti ona aittir (Şeyhî Mehmed Efendi, I, vr. 373^b).

Yümnî'nin bilinen tek eseri *Tezkiretü's-şuarâ*'dır. Şeyhî Mehmed Efendi eserin Yümnî'nin kendi hattıyla yazılmış müsveddesini gördüğünü bildirmektedir. Müellifin tamamlamaya ömrü yetmediği tez-

kirenin müsveddeleri Ali Emîrî tarafından bulunmuş ve 1905'te istinsah edilerek Millet Kütüphanesi'ne konulmuştur (Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 781). Bundan çoğaltılan nüshalar Millet (Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 780) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3948) kütüphanelerinde kayıtlıdır. Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1622) *Zübdetü'l-eş'âr*'ı tarzında ve onun devamı mahiyetinde olan *Tezkire-i Şuarâ-yı Yümnî*, Fâizî'den sonra vefat eden yirmi dokuz şairin hal tercümesini ve şiirlerinden örnekleri içerir. Bunlardan on üçü de İsmâil Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr*'ında yer almaktadır. Şair sayısı ve ihtiva ettiği bilgiler bakımından geniş olmayan tezkire yine de XVII. yüzyıl Türk edebiyatı tarihi için bir başvuru kaynağıdır. Eser Sadık Erdem tarafından neşredilmiştir ("Mehmed Sâlih Yümnî, *Tezkire-i Şuarâ-i Yümnî*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 55 [İstanbul 1988], s. 85-112).

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 30^a-31^a, 118^b; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 939, I, vr. 373^b-374^a; a.e., *Nuruosmaniye Ktp.*, nr. 3313, II, vr. 91^b-92^a; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 306-308; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 446^a; Mehmed Şem'î, *İlâvelli Esmârü't-tevârih*, İstanbul 1295, s. 168; *Sicill-i Osmânî*, II, 410; III, 346; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 301; Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri*, Erzurum 1991, s. 92-93; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1124; Abdülkadir Karahan, "Tezkire", *İA*, XII/1, s. 228-229; "Yümnî, Mehmed Salih Efendi", *TDEA*, VIII, 628.

SADIK ERDEM

YÜREGİR

Oğuz boylarından biri.

Boyun adı Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü luğâtî't-Türk*'ünde Ürekir / Yürekir olarak geçer. Bu da boyun adının XI. yüzyılda iki şekilde söylendiğini gösterir. İsmi aslı Ürekir olup Yürekir, Türkçe'de eskiden beri örnekleri bulunduğu gibi Ürekir'in başta "y" ünsüzünü almış biçimidir. XIII. yüzyıl kaynaklarından Fahreddin Mübârek Şah'ın Türk illeri listesinde bu boy asıl şekliyle (Ürekir, metinde istinsah yanlışlığı ile Ürekün) gösterilmiştir. Reşîdüddin Fazlullah ve ondan naklen Yazıcıoğlu Ali ile diğerlerinde Ürekir / Üregir diye anılmıştır. XV ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerinde Üregir ve Yüregir olmak üzere iki şekline de